

Pregledni rad

Primljeno: 26. I. 2026.

Prihvaćeno: 30. III. 2026.

UDK
615.89(497.5)(091)
61-057(497.5)“191/196“
069(497.5):614]”19/20”<https://doi.org/10.33604/sl.20.38.5>

Zbirka narodne medicine: naslijeđe Štamparova doba

Silvija Brkić Midžić

Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, Zagreb
hmmf@hazu.hr

Stella Fatović-Ferenčić

Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, Zagreb
stella@hazu.hr

SAŽETAK: Sustavnije proučavanje narodne medicine u liječničkim krugovima odvijalo se isprva u redovima liječnika koji su razvijali interes spram povijesti medicine. Pionirska nastojanja u tom smislu pripisuju se Luji Thalleru, pioniru povijesti medicine kao akademske i istraživačke discipline. Bio je predsjednik Sekcije za povijest medicine Zbora liječnika Hrvatske, utemeljene na njegov poticaj 1936., u kojoj se okupljali njegovi istomišljenici i sljedbenici. Aktivnosti u sklopu povijesnomedicinske sekcije bile su poticaj i drugim liječnicima u istraživanjima hrvatske medicinske baštine, uključujući i narodnu medicinu, o čemu svjedoče i članci objavljeni u *Liječničkom vjesniku*. Za mandata Vladimira Čepulića kao predsjednika Zbora, 1937. izgrađen je Hrvatski liječnički dom u Šubićevoj 9, u koji se uselio i Zbor. Dvije sobe Doma bile su predodređene za postav prvoga Muzeja za povijest zdravstva, otvorenoga za javnost 1944. godine. Muzejsku koncepciju oblikovali su Štamparovi suvremenici i istomišljenici, liječnici Vladimir Čepulić i Stanko Sielski. Stalni postav Muzeja sadržavao je i zapaženu zbirku narodne medicine, prikupljačka logistika kojega će biti obrađena ovim radom te će se povezati s kontekstom Štamparove ideologije, najvažniju odrednicu koje je činilo zdravstveno prosvječavanje i borba protiv zaostalosti i neznanja.

Povijesni i ideološki kontekst te daljnja sudbina i potencijal ove zbirke bit će prikazani na primjerima aktivnosti Odsjeka za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod vodstvom Mirka Dražena Grmeka te recentnih projekata realiziranih po osnutku Hrvatskog muzeja medicine i farmacije, među kojima se ističu izložba *Muzejski vremeplov: zbirka narodne medicine kao okosnica izloženog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine* i katalog zbirke narodne medicine objavljen u knjizi *Narodna medicina – izvori i istraživanja*.

Ključne riječi: narodna medicina; Zbirka narodne medicine; Muzej za povijest zdravstva; Hrvatski muzej medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; Andrija Štampar; Vladimir Čepulić; Stanko Sielski; Lujo Thaller

 <https://orcid.org/0000-0002-0096-5510> [Silvija Brkić Midžić]

 <https://ror.org/03d04qg82> [HAZU]

 <https://orcid.org/0000-0001-9637-4792> [Stella Fatović-Ferenčić]

1. Uvod

Tijekom XIX. st. na području Hrvatske dolazi do nacionalne i gospodarske renesanse, osnivaju se brojne ustanove, učvršćuje se vjera u znanost. Za područje medicine 1874. godina donosi osobito važan iskorak: osnutak liječničke udruge *Sbor liečnikâ kraljevina Hrvatske i Slavonije* (danas Hrvatski liječnički zbor) s ciljem zalaganja za razvoj liječničkoga staleža, medicinske znanosti i ustanova te jačanje borbe protiv nadriliječništva.¹ Kako su siromaštvo, neprosvijećenost i nedostatak liječnika rezultirali širenjem i prakticiranjem svih tipova nadriliječništva, liječnički se stalež smatrao pozvanim stati na kraj praznovjerju i njegovu štetnom utjecaju za zdravlje naroda. Borba koju je liječnička udruga zacrtala uključivala je prije svega upoznavanje naroda, narodnih običaja i narodne medicine, koja je obuhvaćala širok spektar stoljećima usvajanih i najčešće usmenom predajom prenošenih postupaka i praksi. Od samih početaka članci o ovoj tematici objavljivani su na stranicama *Liečničkog viestnika*, stručnog časopisa Sбора liečnikâ kraljevinâ Hrvatske i Slavonije, koji je počeo izlaziti 1877. godine.² Među ranije osvrte toga tipa ubrajaju se članci o narodnoj medicini, puštanju krvi itd. Prvi takav članak, pod naslovom *Običaji pri porodjaju u Bošnjakinja u okolici Bihačkoj*, objavljen je anonimno u *Liječničkom vjesniku* 1885. godine, kada je urednik bio Antun Lobmayer, i popraćen sljedećim komentarom:

Dobismo ovaj članak od prijateljske ruke iz Bihaća, te ga priobćujemo, uvjereni, da neće samo liečnike, nego i nestrukovnjake zanimati. Drago će nam biti, budemo li i iz drugih krajeva dobili slične radnje, te se za to obraćamo na sve naše kolege molbom, da svakom prilikom na to misle, te da nam pobilježe sve, što o narodnoj medicini onoga predjela znadu, gdje žive, i da nam popišu sve rieči, koje zasiecaju u našu struku, kako ih narod govori, da se tako liečnička terminologija što prije popuni i usavrši. Mnogo ima toga blaga u našem narodu, treba ga samo tražiti i sakupljati.

Uredništvo.³

Nakon toga, tijekom prvih dvaju desetljeća XX. st. objavljeno je nekoliko zanimljivih priloga: *Kako prost narod u Fruškoj Gori u Sriemu lieči rane nastale ujedom otrovnih zmija Save Mirkovića*,⁴ *Liečenje bledobolje odpustom krvi Eduarda Lederera*,⁵ *O tajnim i univerzalnim sredstvima Armina Lavoslava Lederera*,⁶ *Stariji hrvatski popular-*

¹ Krznarić i Fatović-Ferenčić 2025.

² Fatović-Ferenčić 2022.

³ Uredništvo 1885.

⁴ Mirković 1901.

⁵ Lederer 1903.

⁶ Lederer 1904.

ni liečnički naputci Josipa Medveda,⁷ *Praznovjerje na zdravstvenom polju* Gustava Beila,⁸ *O nadriliječništvu* Bogomila Kohouta, gradskoga kotarskoga liječnika u Kloštru Ivaniću,⁹ *Venaesectio kod eklampsia puerperalis* Luje Križa, kotarskoga liječnika u Klanjcu,¹⁰ *Nadriliječništvo te Kako se narod liječi i kako živi* Ante Culeka, kotarskoga liječnika u Slunju,¹¹ *Nadriliječničko oglašivanje i Kubitalna aneurizma* Miroslava Čačkovića¹² te *Nadrilečenje po zubotehničarima* Julija Valjavca.¹³

Poznavanje života naroda u najširem smislu paralelno se odvijalo na različitim poljima, promičući nužnost terenskih istraživanja. U okrilju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje HAZU), pri kojoj je osnovan Odbor za narodni život i običaje, oblikuje se i razvija čitava nova struka – etnologija te se 1896. godine pokreće i prvi etnološki časopis *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*.¹⁴ Njegova prvog urednika Ivana Milčetića naslijedio je 1897. godine Antun Radić i odmah objavio *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. Zbornik uskoro postaje programatski dokument nove hrvatske znanstvene discipline, u kojemu je Radić odredio njezin sadržaj, metodologiju i cilj.¹⁵

Zacrtani ciljevi i procesi započeti tijekom XIX. st. nastavili su se i tijekom prve polovice XX. st. u nastojanjima prevladavanja jaza između bastiona akademskoga života i stvarnosti teškoga života naroda. Na tu se činjenicu u predgovoru svoje knjige *Kako živi narod* osvrnuo i ekonomist Rudolf Bićanić:

*Kako doista živi narod, i što stvarno hoće, to treba da zna svaki onaj, koji hoće da bude javni radnik. Poznavanje narodnog života je preduslov za svaki javni rad: socijalni, ekonomski, politički, kulturni. (...) I ja sam se uvjerio, da se o stvarnom životu naroda znade vrlo malo u gradu, među školovanim ljudima. Naša gospoda znaju više o kulturnim strujanjima Beča i Pariza, nego li o kulturnim strujanjima Čučerja i Posavskih Brega, desetak kilometara od Zagreba. (...) Treba ići u narod i vidjeti kako živi, taj sam si zadatak postavio.*¹⁶

⁷ Medved 1904.

⁸ Beil 1909.

⁹ Kohout 1912.

¹⁰ Križ 1913.

¹¹ Culek 1906, Culek 1914.

¹² Čačković 1918.

¹³ Valjavec 1919.

¹⁴ Fatović-Ferenčić i Brkić Midžić 2017a.

¹⁵ Belaj 1998.

¹⁶ Bićanić 1936

Sustavnije proučavanje narodne medicine u liječničkim krugovima odvijalo se isprva u redovima liječnika koji su razvijali interes spram povijesti medicine. Pionirska nastojanja u tom smislu pripisuju se Luji Thalleru, pioniru povijesti medicine kao akademske i istraživačke discipline.¹⁷ Nerazumijevanje i otpor koje je susretao na administrativnim razinama vezano uz uvođenje kurikuluma iz povijesti medicine u studij medicine nisu ga spriječili da među liječnicima istomišljenicima pronalazi sljedbenike, koji su svoje poznavanje klasične filologije, povijesti i filozofije rabili u otkrivanju neistražene hrvatske medicinske baštine, okupljajući se u Sekciji za povijest medicine Zbora liječnika Hrvatske, osnovanoj 1936. godine na Thallerov poticaj.¹⁸ Aktivnosti u sklopu povijesnomedicinske sekcije zasigurno su bile poticaj i drugim liječnicima u istraživanjima ove tematike, uključujući i narodnu medicinu, o čemu svjedoče i članci objavljeni u *Liječničkom vjesniku*.¹⁹ Tako primjerice Mijo Kolibaš, primarij i v. d. upravnika bolnice u Virovitici, 1932. piše *Prilog biljevnim otrovanjima kod čovjeka, obzirom na posljednje slučajeve otrovanja gljivama, koji su liječeni u virovitičkoj bolnici*, gdje se osvrće na štetne učinke pokušaja »narodnog« liječenja: *U početku oboljenja ma u kojoj bolesti, pokušava se kod kuće liječiti svaku bolest. Ako ne pomažu domaći, kućni lijekovi, traži se pomoć seoske babice, vračare ili vrača, pa kad ni to ne pomaže potraži se lijek u ljekarni, a tek u skrajnjem slučaju i liječnik*.²⁰ Vladimir Bazala piše niz članaka o nadriliječništvu te o učitelju Josipu Laliću i njegovom liječenju bjesnoće.²¹ Povjesničar medicine Lujo Thaller objavljuje članke *O fundamentalnoj razlici mistične i psihičke metode liječenja*²² i *Nežit*,²³ Leander Brozović piše o *Ciganima nadriveterinarima*,²⁴ Erna Kramarić opisuje *smiešna i grješna narodna liječenja u okolici Ludbrega*,²⁵ dok Leo Trauner i Klement Vrus istražuju liječenje puštanjem krvi (barbirenje).²⁶ God. 1957. u *Liječničkom vjesniku* izlazi članak *Pučka medicina u zadarskoj okolici*, prva opsežnija znanstvenoistraživačka studija o narodnoj medicini iz pera zadarskoga liječnika i povjesničara medicine Romana Jelića.²⁷ Četrdesetih godina XX. st. rađa se ideja o osnutku Muzeja za povijest zdravstva u

¹⁷ Glesinger 1978; Belicza 1998; Thaller 1931.

¹⁸ Belicza 1974.

¹⁹ Fatović-Ferenčić 2022.

²⁰ Kolibaš 1932.

²¹ Bazala 1929, 1932, 1933; Bazala 1933; Bazala 1938.

²² Thaller 1938.

²³ Thaller 1941.

²⁴ Brozović 1938.

²⁵ Kramarić 1943.

²⁶ Trauner 1940.

²⁷ Jelić 1957.

okrilju Zbora liječnika Hrvatske, a zamišljeno je da opsežnu dionicu njegova postava čine predmeti iz narodne medicine.

Ovi radom prikazat će se nastanak i sudbina te prve muzejske zbirke koju su oblikovali Štamparovi suvremenici i istomišljenici, liječnici Vladimir Čepulić i Stan-ko Sielski, u prostorijama Zbora liječnika Hrvatske, u okviru Hrvatskoga liječničkog doma, u Zagrebu 1942. godine. Prikazat će se njezina daljnja sudbina unutar dviju ustanova Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Identificirat će se sakupljačke strategije predmeta iz ove zbirke te će se povezati u s kontekstom Štamparove ideologije čiju je najvažniju odrednicu činilo zdravstveno prosvjeđivanje i borba protiv zaostalosti i neznanja.

2. U narodnoj medicini ima mnogo zdravog, pa ju je zbog tog potrebno proučavati i koristiti se njezinim iskustvima: Štamparova stajališta o narodnoj medicini

Naglašavanje međuovisnosti između razvoja društva (kulture) s jedne strane i razvoja znanosti (medicine) s druge strane u borbi protiv bolesti u zaštiti ljudskog zdravlja bitna je značajka Štamparova svjetonazora. Naime, čitavu prvu polovicu XX. st. obilježila je metafora *društvo kao organizam* koja postaje vodiljom u tumačenju različite patologije, posebice etiologije, terapije i prevencije dominantnih zaraznih bolesti. Borba protiv bolesti odvijala se na razini društva pokretanjem masovne mobilizacije zasnovane na novim ideološkim načelima. Oštar zaokret u temi – od bolesti prema binomnom sustavu bolesti/zdravlja, s naglaskom na zdravlje, učinio je Štampara istaknutim predstavnikom te promjene.²⁸ U kontekstu takva svjetonazora Štampar je smatrao da socijalne bolesti poput siromaštva, neprosvjedenosti i slično iscrpljuju cijelo društvo i stoga se ne mogu liječiti individualno. Od liječnika se stoga očekuje da odlazi na teren, upozna narod te ondje *pipa puls društva*.²⁹ U fokus interesa dolaze poznavanje kulturnih obilježja naroda, narodni život i običaji, uključujući narodnu medicinu i liječenje. Zapažanja o toj tematici Andrija Štampar iznosi u knjizi *Liječnik, njegova prošlost i budućnost*:

Narodna medicina je ona, koja je nastala u samom narodu oslanjajući se na dugotrajna iskustva, koja su opažanjem i liječenjem bolesnih ljudi stekli pojedinci iz naroda. Narodna medicina se razvila naročito onda, kada stručno spremjenih liječnika nije bilo i kad su bolesnici bili upućeni na pomoć svih onih, koji su se bavili liječenjem; ona je postojala i razvijala se i onda, kada su medicinske škole počele raditi i osposobljavati liječnike; ona

²⁸ Fatović-Ferenčić 2008.

²⁹ Štampar 1919–20.

postoji i danas kao ostatak prijašnjih vremena, a u nekim zemljama proučavaju ju i o njoj i nastavnici predaju na stručnim školama. Narodna medicina se ne može točno ograničiti od nadriliječništva, jer rijetko dolazi u svojem čistom obliku, a njezini nosioci najviše oponašaju običaje i način djelovanja nadriliječnika. No u narodnoj medicini ima mnogo toga zdravog, naročito u pogledu poznavanja svojstava ljekovitog bilja; u mnogim slučajevima moderna medicina se služi iskustvima narodne, osobito kod upotrebe lijekova, koje je narodna medicina najprije upoznala.

Nema sumnje, u narodnoj medicini ima mnogo zdravog, pa ju je zbog tog potrebno proučavati i koristiti se njezinim iskustvima. Samo se ona izrođuje u nadriliječništvo, tako da su često oni, koji se nazivaju narodnim liječnicima, zapravo nadriliječnici. Osim toga moderna medicina narodnu svuda potiskuje, zbog čega se ona sve više gubi. U našim krajevima bilo je oduvijek narodnih liječnika, osobito onda, kad stručno spremnih nije uopće bilo ili u tako malom broju, da su se bolesnici morali obraćati na narodne liječnike.³⁰

Na stranicama *Liječničkog vjesnika* pogled na život i običaje naroda prepoznatljivi su kroz objave opisa zdravstvenoga stanja u selima bez liječnika, bizarnih medicinskih kazusa ili zapuštene patologije koje su odraz neprosvijećenosti, praznovjerja i nadriliječenja.³¹ Zaostalost i praznovjerje neukoga puka kao i slabija dostupnost profesionalne zdravstvene skrbi bile su polazna osnova za argumentiranje potrebe za zdravstvenim prosvjećivanjem i terenskim radom liječnika u prvoj polovici XX. st.:

Liječnici nijesu raspodijeljeni prema potrebama cijeloga stanovništva: samo mali postotak od njih živi u selima. (...) Liječnik treba da se najprije upozna sa seljačkim životom sa svih gledišta, jer drukčije neće biti u stanju da organizira zaštitu zdravlja, koja bi odgovarala. (...) Liječnik na selu mora da se bavi zdravstvenim prosvjećivanjem, ako želi da narod s njime sarađuje u zdravstvenim pitanjima.³²

Štampar je nastojao proširiti svoju ideologiju na što veći broj liječnika. Kako je liječničko zvanje do tada bilo elitno i uglavnom svedeno na ordiniranje u sklopu zdravstvenih ustanova, dio liječnika protivio se takvim stajalištima. Ipak, s vremenom Štampar dobiva znatno više posvećenih sljedbenika koji prihvaćaju poimanje i djelovanje liječnika kao narodnih učitelja. To je podrazumijevalo odlazak na teren, pa i liječnici, slično kao i etnolozi, uz kućne posjete obraćaju pozornost na običaje, higi-

³⁰ Štampar 1946.

³¹ Fatović-Ferenčić i Kuhar 2025.

³² Štampar 1939.

jenske navike i način života svojih pacijenata, bilježeći ih. Tako prikupljene informacije koristile su se u razradi javnozdravstvenih strategija, ali i u afirmaciji zdravstvenoga prosvjećivanja.³³ Razvija se niz metoda zdravstvenoga prosvjećivanja, uključujući i nove medije poput filmova i fotografija, a popularne su bile i higijenske izložbe.

3. Osnutak Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj i nastanak Zbirke narodne medicine

Među istaknute pronositelje Štamparove ideologije ubrajaju se dvojica liječnika – osnivača prvoga Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj pri Zboru liječnika – Vladimir Ćepulić (1891–1964), ftizeolog, borac protiv tuberkuloze, predsjednik Zbora liječnika (1935–1945) i Stanko Sielski (1891–1959), epidemiolog i tadašnji ravnatelj novoosnovanoga Zavoda za suzbijanje endemijskoga sifilisa u Banjoj Luci.³⁴ Upravo su oni bili glavna snaga zacrtanoga Muzeja za povijest zdravstva u nastajanju, iako su onodobne ratne okolnosti poprilično otežavale rad na terenu, uglavnom na području Banje Luke, okolice Bihaća, Tuzle i Dervente. Upravni odbor Zbora liječnika na svojoj sjednici 10. kolovoza 1942. izabrao je Stanka Sielskog za kustosa Muzeja u osnivanju.³⁵

U Odsjeku za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU sačuvana je i korespondencija Ćepulić–Sielski iz razdoblja 1942–43., koja razotkriva okolnosti, način i svrhu prikupljanja predmeta za Muzej.³⁶ Njihova korespondencija izvrsno razotkriva ne samo pozadinu nastanka zbirke već i područja na kojima su predmeti bili prikupljeni, ali i mreže osoba koje je Sielski obilazio, kontaktirao i uvodio u suradnju na ovom projektu. Već prvo pismo Sielskoga uključuje samu logistiku prikupljanja te ukazuje na velik broj predmeta iz narodne medicine, uključujući ljekaruše pisane latinicom, ali i one na turskom jeziku pisane arabikom, fotografsku građu nabavljenu posredovanjem etnografa Tome Markovića, koji je dao izraditi kopije prikupljenih fotografija vraćanja, bajanja, obilaženja grobova i ležanja na grobovima u svrhu ozdravljenja itd.³⁷

³³ Štampar 1966.

³⁴ Ćepulić 1942.

³⁵ Fatović-Ferenčić i Tahirović 2015.

³⁶ Odsjek za povijest medicinskih znanosti HAZU, Fond: Arhiva Zbora liječnika / Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj, Korespondencija Sielski – Ćepulić 1942./43.

³⁷ Odsjek za povijest medicinskih znanosti HAZU, Fond: Arhiva Zbora liječnika / Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj, Korespondencija Sielski – Ćepulić 1942./43., pismo upućeno Ćepuliću 14. lipnja 1942.

Unatoč teškim ratnim okolnostima, Sielskoga je u ovim aktivnostima nosila prikupljačka strast i velik entuzijazam. U njegove prve prikupljačke poduhvate spada i kupnja travarskoga dućana, o kojemu piše:

Čim sam doputovao u Sarajevo, doznao sam, da se prodaje jedna stara drogerija, o kojoj je svojevremeno pisao Dr. Kušan Vjekoslav u svojoj brošuri »O zdravstvenim prilikama grada Sarajeva.« Preko Napredkove Zaduge izvršena je prodaja i ja sam ponudio svotu od 12.000 kuna u što je uključeno i pakovanje. ... U toj drogeriji nalazi se bivši skromni namještaj, stelaže, neki sandučići, mangala, terezija, zatim 110 drvenih ovalnih kutija za droge i trave, većinom napunjene raznim travama i drugim ljekovima, zatim smole u drvenoj kori, pflaster, bočice sa raznim ljekovima i mastima. Osim toga ima velikih zaliha raznih biljki, koje sam također morao uzeti. Ja mislim, da je ovu staru drogeriju trebalo sačuvati, pa ako ne za muzej za povijest medicine, a to svakako za etnografski muzej.³⁸

Sielski je zasigurno imao ideju rekonstrukcije čitave drogerije, odnosno tzv. atarskoga dućana u punom njegovom sadržaju za Muzej, što je kasnije i ostvareno. U Hrvatskome muzeju medicine i farmacije ostale su tek kaširane fotografije atarskih dućana, koje je također prikupio Sielski, šaljući negative Čepuliću. One prikazuju travara i narodnog liječnika Djemala Kerića iz Banje Luke fotografiranoga ispred svog dućana, te portrete nekolicine narodnih liječnika u Bosni poput Hodže iz Tržca, Sadi-ka Sadikovića i fra Vladimira Dolića iz Jajca. Fotografska građa iz Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj sačuvana je do danas u istom obliku kakvom su je Čepulić i Sielski pripremili za izlaganje, s rukopisnim legendama i oznakama na poledini.

Muzej za povijest zdravstva otvoren je u Hrvatskom liječničkom domu 29. siječnja 1944. i predstavljen javnosti. Vladimir Čepulić održao je i predavanje, popraćeno fotografijama izloženih predmeta, a potom i objavljeno na stranicama *Liječničkog vjesnika*.³⁹ Time je trajno zabilježena uspomena o njegovom postojanju, postavu i pojedinim predmetima, što čini dragocjeno polazište u novijim istraživanjima vezanim uz naslijeđene zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU, osnovanoga 2014. godine.

4. Od Štamparove ideologije do nastavnoga i istraživačkoga potencijala Zbirke narodne medicine

Stanka Sielskog je na mjestu kustosa, odnosno upravitelja Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj, naslijedio Lujo Thaller (1891–1949), prvi nastavnik povijesti medi-

³⁸ Ibid., str. 2.

³⁹ Čepulić 1944.

cine na Medicinskom fakultetu u Zagrebu jer je, prema planu, Muzej trebao služiti i potrebama nastave. Time su Zbor liječnika Hrvatske i Medicinski fakultet zajedničkim snagama nastavili brigu o medicinskoj baštini, a u taj se rad uključuju svi ovdašnji povjesničari medicine, posebice članovi Sekcije za povijest medicine Zbora liječnika.⁴⁰

Među njima osobit je interes pokazao tada mladi Mirko Dražen Grmek, koji je za *Medicinsku enciklopediju* napisao članke o narodnoj medicini i nadriliječništvu, a u suradnji sa Sielskim i tekst o bolesti sa stajališta narodne medicine.⁴¹ Recentna su istraživanja pokazala Štamparov mentorski odnos spram Grmeka, oslanjajući se na činjenicu da je Štampar uočio potencijal Mirka Dražena Grmeka još za vrijeme njegova studija. Na Štamparovu preporuku Grmek je bio zaposlen u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (dalje JAZU), gdje je do 1952. vodio Odjel za povijest medicine unutar Instituta za medicinska istraživanja, a 1960. osnovao i do 1963. vodio Akademijin Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti.⁴² Na zagrebačkom Medicinskom fakultetu habilitirao se 1954. za docenta povijesti medicine i preuzeo Štamparov kolegij *Uvod u medicinu*. Nakon što je 1958. postigao doktorat iz povijesti medicine disertacijom *Medicinske škole u Dalmaciji u vrijeme francuske vladavine, 1806.–1813.*, 1960. izabran je za honorarnoga izvanrednog profesora povijesti medicine.⁴³ Budući da zamisao o Zavodu za povijest medicine pri Medicinskom fakultetu u Zagrebu nije zaživjela, građa koja je prikupljena u Hrvatskome liječničkom zboru za Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj predana je 1960. na upravljanje Odsjeku za povijest medicinskih znanosti JAZU (danas u okviru Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU). Zbirka se koristila u nastavi iz povijesti medicine na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, a bila je smještena u Odsjeku za povijest medicinskih znanosti JAZU (danas HAZU), koji je tada bio smješten na gornjogradskoj lokaciji u Demetrovoj ulici 18 na prvom katu. Dio građe iz zbirke narodne medicine Odsjeka za povijest medicinskih znanosti bio je korišten u različi-

⁴⁰ Fatović-Ferenčić 2002.

⁴¹ Mirko Dražen Grmek, »Medicina, narodna«, u: *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol6/med-576-582.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025); Mirko Dražen Grmek, »Nadriliječništvo«, u: *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol7/med-166-167.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025); Mirko Dražen Grmek i Stanko Sielski, »Bolest s gledišta narodne medicine«, u: »Bolest«, *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965, str. 150–151. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol2/med-132-188.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025).

⁴² Jerolimov i Fatović-Ferenčić 2025; Fatović-Ferenčić i Jerolimov 2026.

⁴³ Vladimir Dugački, »Grmek, Mirko Dražen«, *Hrvatski biografski leksikon* (1983–2025), mrežno izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2026. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/grmek-mirko-drazen> (pristupljeno 12. I. 2026).

tim istraživanjima, primjerice u izradi magistarske radnje magistre farmacije Zdenke Šušnić-Fliker vezane uz analizu ljekaruša, koju je mentorirao Mirko Dražen Grmek,⁴⁴ kao poticaj njihova razmatranja na razmeđu medicine, vjere i književnosti⁴⁵ te u obradi, transliteraciji i objavi faksimila pojedinih sačuvanih ljekaruša.⁴⁶ Dio predmeta iz Zbirke narodne medicine bio je predstavljen na izložbi *Narodna medicina* održanoj u Etnografskom muzeju u Zagrebu 2001.–2002. godine.⁴⁷

Sve zbirke Odsjeka, uključujući i onu narodne medicine, bile su pohranjene unutar Odsjeka i nakon njegovoga preseljenja u Gundulićevu 24/III, a nakon osnutka Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije HAZU rješenjem Ministarstva kulture od 7. srpnja 2024. prenesene su u nadležnost ove ustanove.⁴⁸ Zbirka narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije upisana je u Registar kulturnih dobara RH rješenjem od 14. listopada 2016., a sadrži sveukupno 323 predmeta, koji su opisani u 164 inventarna zapisa (prema fizičkim/smislenim cjelinama).

Predmeti su raspoređeni u sljedeće tematske cjeline: pribor za puštanje krvi; narodni kirurški instrumenti i njihovi prikazi; narodni lijekovi mineralnog, biljnog i životinjskog podrijetla; amuleti, apotropejski predmeti i nakit za zaštitu od bolesti i uroka; kršćanski zavjetni predmeti: medaljice – privjesci za zaštitu, svete sličice, zavjetni darovi – votivi, kršćanski zapisi; muslimanski zapisi i spremnice za zapise; fotografije na temu narodne medicine; ljekaruše. Predmeti potječu iz vremenskog razdoblja od XVIII. st. do prve polovice XX. st., pretežno iz područja kontinentalne Hrvatske te Bosne i Hercegovine, uglavnom iz okolice Bihaća, Banje Luke, Dervente i Tuzle. Iz razdoblja otvaranja Muzeja za povijest zdravstva sačuvane su također rukopisne ili strojopisne legende uz pojedine predmete, a dio građe sačuvan je u obliku uokvirenih izložbenih panoa – svojevrsnih plitkih zidnih vitrina s predmetima, crtežima ili fotografijama i popratnim legendama.

Pribor za puštanje krvi (*barbirenje*, *šrefanje*, odnosno zarezivanje kože i puštanje krvi prema načelu vakuuma stavljanjem rogova ili kupica) uključuje životinjske rogove, staklene kupice i sprave za zarezivanje kože (tzv. *nester*) koje na pritisak male poluge naglo ispuštaju više tankih oštrica. U tematskoj cjelini narodnih kirurških instrumenata i njihovih prikaza osobito su zanimljiva dva izložbena panoa s legendom *Sredstva kojima se vrše pometnuća u narodu (okolica Osijeka)*, koji sadrže pučke

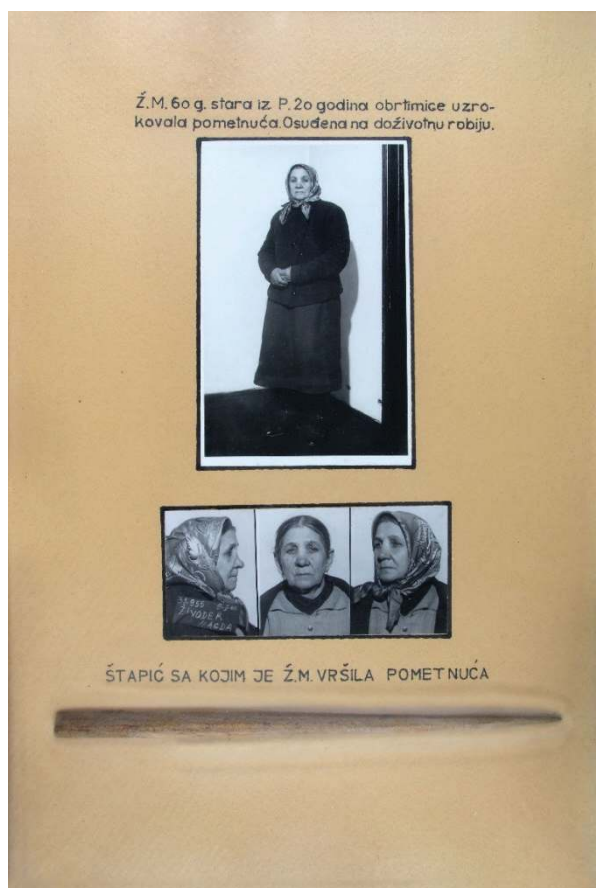
⁴⁴ Šušnić-Fliker 1992.

⁴⁵ Dürriegl i Fatović-Ferenčić 2009.

⁴⁶ Kujundžić 2014.

⁴⁷ Brenko, Dugac i Randić 2001.

⁴⁸ Brkić Midžić 2016.

instrumente za izazivanje pobačaja, kao i izložbeni pano s legendom *Ž. M. 60 g. stara iz P. 20 godina obrtimice uzrokovala pometnuća. Osuđena na doživotnu robiju* koji sadrži četiri fotografije osuđene žene i njezin drveni »instrument«.

Među narodnim lijekovima biljnog, životinjskoga i mineralnoga podrijetla izdvaja se tzv. mliječni kamen s kopčom od kovanoga srebrnog lima. Služio je dojiljama kao sredstvo za pojačavanje izlučivanja mlijeka. Dio kamena bi se nastrugao i davao ženama za popiti zajedno s vodom. U toj tematskoj skupini također je zanimljiv eksponat *Pučki lijek proti hjesnoće* koji je ušao u zbirku 1951., a sadrži dvije epruvete s prahom španjolske muhe, zatvorene voskom, privezane konopčićima na crnu kartonsku podlogu. Iznad i ispod njih nalijepljen je papir s legendama pisanima strojopisom koje objašnjavaju upotrebu i sastav »lijeka«: *No 1. Upotrebljava ga seljačka familija Njemčić iz Vojakovaca, srez Križevci. / No 2. Upotrebljava ga seljačka familija Rajaković iz Banovaca, srez Novska. / Sastojina lijeka: Zelena španjolska muha osušena i razrezana kod No. 1, a samljevena kod No 2. - Djeluje štetno na izlučne organe –*

bubrege, mokraćni mjehur i crijeva. Uzrokuje krvavu upalu bubrega i crijeva sa krvarenjem, a može dovesti do smrti. - / Darovao: Dr. S. Palmović – Pasterov zavod, Zagreb 15. II. 1951.

Posebno je atraktivna skupina predmeta koja sadrži apotropejske predmete⁴⁹ i nakit za zaštitu od bolesti i uroka. *Alrauna* (korijen mandragore) iz Konavala u obliku čudnovatoga stvorenja na tri noge, s naslikanim očima i ustima bijelom i crvenom bojom, korištena je kao zaštita od uroka u narodnoj medicini. Štapiće s napisanim arapskim tekstovima za istjerivanje vraga (*šejtana*) iz opsjednutih ljudi i liječenje bolova koristili su tzv. *šejtan-hodže* u okolici Bihaća početkom XX. st. Narukvica iz Banje Luke od staroga srebra s jednim zrnem koralja (*merdžana*) nosila se protiv uroka; prema pučkom vjerovanju, ljudi bi se čudili zašto je samo jedno zrno koralja i tako odvratili zao pogled. Apotropejski privjesak s vučjim zubom nosila su mala djeca na haljinicama da bi im lakše izbili zubići. Zbirka sadrži više primjeraka nakita s koraljima za koje se vjerovalo da štite od uroka te su ih nosile trudne žene i djeca. *Minduše kilituše* su naušnice izrađene od kovane srebrne žice kojom se opasivala žena u trudnoći. Kad bi se rodilo dijete, skovale bi se naušnice za djevojčicu s ključićem u lijevo, a za dječaka s ključićem u desno, koje su štitile dijete od uroka i zlih sila. Privjesak od gorskoga kristala uokvirenoga srebrnim limom nosio se kao moćni talisman protiv grudobolje (tuberkuloze). Tzv. *Kuran-tas*, metalna zdjela s ugraviranim citatima iz Kurana arapskim pismom, prema narodnom vjerovanju donosila je zdravlje bolesniku koji je pio vodu iz nje.

Među kršćanskim zavjetnim predmetima ističu se bakrorezne sličice svetaca, a zanimljivi su i voštani votivi u obliku nekog dijela ljudskog tijela za koji se moli ozdravljenje ili je izliječen zagovorom Majke Božje i svetaca, te kršćanski zapisi (kombinacije rukopisa i crteža) protiv kuge.

Podzbirka muslimanskih zapisa protiv bolesti i uroka, osim većeg broja rukopisa maloga formata pisanih arapskim pismom, sadrži nekoliko većih, vrlo atraktivnih uokvirenih zapisa u bojama poput *Tilisuma koji brani ukućane od bolesti i svih nepogoda*, crteža koji se sastoji od obojenih arapskih simbola, a prikazuje lava koji svladava zmaja. Spremnice za muslimanske zapise, tzv. *vezme* trokutastoga oblika i *dilbagije* valjkastoga oblika, izrađene su od srebra. Zapis vjerskoga sadržaja savijen u

⁴⁹ Apotropej (grč. ἀποτρόπαιος: koji odvraća nesreću) (hamajlija, amulet, talisman), predmet za koji se vjeruje da svojom trajnom snagom uništava zle utjecaje što ih prouzrokuju demoni i druge naravne i nadnaravne sile; štiti ljude, životinje, usjeve, predmete, posao od svih nevolja koje ih mogu pogoditi. Većina apotropeja je mineralnoga, biljnoga ili životinjskoga podrijetla, a snaga je u njihovim osobinama (tvrdoća, oštrina, bodljivost, ljutina, blagost, boja i sl.). Nosi se sa sobom ili na sebi, zatiče na ulazna vrata ili krov, postavlja u polje među usjeve i sl. Vidi: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2026. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/apotropej> (pristupljeno 17. I. 2026).

odgovarajući oblik pohranio bi se u spremnicu i nosio na tijelu kao privjesak na lančiću za zaštitu od svakoga zla.

Fotografije u Zbirci narodne medicine prikazuju narodne liječnike, pučka ljekovita kupališta, narodne običaje i obrede vezane za zaštitu zdravlja, npr. liječenje umobolnika hodžinom molitvom, obilaženje katoličkoga groblja uz molitvu za ozdravljenje, tucanje kamena na groblju da bi se kameni prah popio s vodom protiv ženskih bolesti i glavobolje, ležanje na grobu radi ozdravljenja itd.

Osobito vrijednu skupinu predmeta u zbirci čine *ljekaruše* – zapisi (rukopisi) pučke medicine s receptima lijekova sastavljenih prema pučkomu ljekarničkom iskustvu, s opisom njihova pripremanja i uputama o liječenju različitih bolesti i stanja.

Uglavnom nose naziv prema sakupljaču ili prepisivaču rukopisa, ako je poznat, ili prema mjestu nalaza, odnosno nastanka. U zbirci Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije nalaze se tiskane *ljekaruše* poznatih sakupljača i izdavača Jurja Vladimirovića (1775) i Josipa Lalića (1849), prijepis šibenske *ljekaruše* iz XVIII. st. koji je izradio istaknuti hrvatski farmaceut Antun Vrgoč, te veći broj rukopisnih *ljekaruša*. Najviše ih je pisano latinicom, jedna je na turskom jeziku pisana arapskim pismom, a među najvrjednije u zbirci pripadaju dvije *ljekaruše* iz XVIII. st. pisane hrvatskom ćirilicom (bosančicom) od kojih je jedna objavljena kao faksimil i transkript u sklopu nakladničkog niza *Rasprave i grada za povijest znanosti* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.⁵⁰

Posebnost, rijetkost i vrijednost te muzeološki potencijal predmeta sačuvanih u Zbirci narodne medicine motivirali su vodstvo Muzeja na promišljanje izložbenoga projekta kojim bi se široj javnosti predstavila cjelovita zbirka, kao i njezino podri-

⁵⁰ Marko Pečina i Stella Fatović-Ferenčić, ur. *Knjige od likarije: faksimil i obrada dviju ljekaruša pisanih hrvatskom ćirilicom* (Rasprave i grada za povijest znanosti, knj. 10, Razred za medicinske znanosti, sv. 6), Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2010.

jetlo i prvi izložbeni postav u Muzeju za povijest zdravstva u Hrvatskoj pri Hrvatskome liječničkom zboru. Izložba je priređena 2017. godine pod naslovom *Muzejski vremeplov: zbirka narodne medicine kao okosnica izložbenog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine*.⁵¹

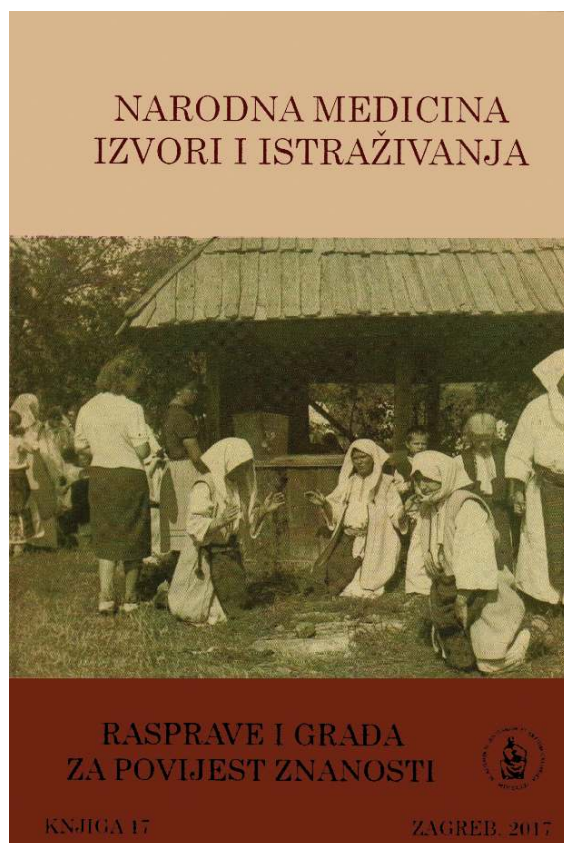
Prvi put je bila postavljena u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU (12. travnja – 31. kolovoza 2017),⁵² zatim na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (6. do 29. rujna 2017),⁵³ kada je bila uključena i u manifestaciju *Dani europske baštine*.⁵⁴ Istodobno s pripremom izložbe tekle su i pripreme poglavlja o podrijetlu Zbirke narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije i cje-

⁵¹ Fatović-Ferenčić i Brkić Midžić 2017c.

⁵² Brkić Midžić 2017a; Brkić Midžić i Fatović Ferenčić 2017; Fatović-Ferenčić i Brkić Midžić 2017b; Adžić 2017.

⁵³ Ljoljić Bilić 2017.

⁵⁴ »Predavanje o tradicionalnim biljnim lijekovima uz izložbu Zbirke narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU«, u: Davor Trupković (ur.), *Dani europske baštine 2017*. (programska brošura), Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2017.

lovitog kataloga zbirke, koji su objavljeni u knjizi *Narodna medicina – izvori i istraživanja* 2017. godine.⁵⁵

Izložba je u manjem opsegu i prilagođenom obliku predstavljena i u Knjižnici Božidara Adžije (Knjižnice grada Zagreba, 15. studenog – 15. prosinca 2022), kada su je posjetili članovi Hrvatskoga društva umirovljenih liječnika, a kako zbog manjega prostora nisu bili predstavljeni svi rijetki i zanimljivi predmeti iz zbirke, nakon razgledanja izložbe uz stručno vodstvo dogovoreno je predstavljanje Hrvatskog muzeja medicine i farmacije i njegove Zbirke narodne medicine prigodnim predavanjem uz dijaprojekciju koje je održano 2. svibnja 2023. u okviru godišnjega programa Hrvatskoga društva umirovljenih liječnika u prostoru Hrvatskoga liječničkog zbora.

Grada iz ove zbirke pobuđuje također zanimanje kolega muzealaca te se povremeno posuđuje za izložbe drugih muzeja. Tako je primjerice pribor za puštanje

⁵⁵ Fatović-Ferenčić i Brkić Midžić 2017a; Brkić Midžić 2017b.

krvi bio posuđen Muzejima Hrvatskog zagorja za izložbu *Vode Hrvatskog zagorja*, koja je održana od 9. rujna do 9. prosinca 2020. u Muzeju krapinskih neandertalaca u Krapini, te za izložbu *Atlantida. Mali svijetovi* koja je održana u Muzeju »Staro selo« Kumrovec od 19. ožujka do 15. travnja 2025., a *mliječni kamen* i *pakleni kamen* posuđeni su Etnografskom muzeju u Zagrebu za izložbu *Z/zemlja* koja se održava od 25. studenog 2025. do 26. ožujka 2028.

Odabrani predmeti iz Zbirke narodne medicine uvršteni su u scenarij stalnoga postava Hrvatskog muzeja medicine i farmacije (2018), a od 2023. godine digitalizirana građa iz zbirke dostupna je široj javnosti na nacionalnom internetskom portalu *eKultura*.⁵⁶

5. Zaključak

Zbirka narodne medicine zaslužuje posebno mjesto u nizu pojedinačnih tematskih zbirki koje se nalaze u Hrvatskom muzeju medicine i farmacije. Jedinostvena je ne samo po svom sadržaju i raznolikosti predmeta, već i po podrijetlu i povijesti koja je veže uz postav našega prvog Muzeja za povijest zdravstva i ulogu njegova prvog kustosa Stanka Sielskog, te kao svjedočanstvo o razvijenoj svijesti liječnika Štamparova doba o vrijednosti narodnomedicinske baštine za istraživanje povijesti medicine u našim krajevima. Predmeti koje je prikupio Sielski i danas su važan dio eksponata Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije, osnovanog punih sedamdeset godina nakon otvaranja njegova prethodnika Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj. Po svom specifičnom sadržaju te snažnom istraživačkom i muzeološkom potencijalu koji privlači raznolike pristupe Zbirka narodne medicine zasigurno spada u posebnosti muzejskoga fundusa. Vrijednost zbirke očituje se kroz dva aspekta – kao spomen na nastojanja starijih naraštaja hrvatskih liječnika i povjesničara medicine k uspostavljanju muzeja medicine te kao planski prikupljena i sačuvana narodna baština. Stoga se s pravom može reći da je Zbirka narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti vrijedno naslijeđe Štamparova doba, sadržaj koje nadahnjuje nova istraživanja i pristupe, a temelji se na borbi protiv neznanja i nadriliječenja.

⁵⁶ Portal eKultura, Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, Zbirka narodne medicine, <https://ekultura.hr/item-sets/2248820/>.

LITERATURA

- Adžić, Vanja. 2017. »Exhibition Museum Time Machine: The Collection of Folk Medicine as the Core of the Exhibition Display of the First Croatian Museum of Medicine (Izložba Muzejski vremeplov: Zbirka narodne medicine kao okosnica izložbenog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine)«. *Acta medico-historica Adriatica*, 15 (2): 384–387.
- Bazala, Vladimir. 1929, 1932, 1933. »O nadriliječništvu«. *Liječnički vjesnik* (Staleški glasnik).
- Bazala, Vladimir. 1933. »Josip Lalić u borbi protiv bjesnoće«. *Liječnički vjesnik*, 55 (5): 204–211.
- Bazala, Vladimir. 1938. »Novija istraživanja o učitelju Josipu Laliću i njegovom liječenju bjesnoće«. *Liječnički vjesnik*, 60 (9): 558–563.
- Beil, Gustav. 1909. »Praznovjerje na zdravstvenom polju«. *Liječnički vjesnik*, 31 (8): 213–217.
- Belaj, Vitomir. 1998. »Povijest etnološke misli u Hrvata«. U: *Hrvatska etnografija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Belicza, Biserka. 1974. »Sekcija za povijest medicine«. U: *Zbornik liječnika Hrvatske 1874-1974.*, 273. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske.
- Belicza, Biserka. 1998. »Luj Ljudevit pl. Thaller (1891-1949) utemeljitelj i promotor povijesti medicine kao akademske discipline u Hrvatskoj«. *Medicus*, 7: 277–285.
- Bičanić, Rudolf. 1936. *Kako živi narod: život u pasivnim krajevima*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Nakladni zavod Globus, str. 4–5.
- Brenko, Aida, Željko Dugac i Mirjana Randić. 2001. *Narodna medicina = Folk medicine : Etnografski muzej, studeni 2001. – ožujak 2002* (katalog izložbe). Zagreb: Etnografski muzej.
- Brkić Midžić, Silvija. 2016. »A New Museum within the Croatian Academy of Sciences and Arts and the First of the Kind in Croatia: the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy (Novi muzej u sastavu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i prvi na području Hrvatske: Hrvatski muzej medicine i farmacije)«. *Acta medico-historica Adriatica*, 14 (2): 201–210.
- Brkić Midžić, Silvija. 2017a. »Muzejski vremeplov: Zbirka narodne medicine – okosnica izložbenog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine«. *Mef.hr: list Medicinskog fakulteta*, 36 (1): 69–70.
- Brkić Midžić, Silvija. 2017b. »Katalog Zbirke narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU«. U: *Narodna medicina – izvori i istraživanja* (Rasprave i građa za povijest znanosti, knj. 17, Razred za medicinske znanosti, sv. 10), 241–347, ur. Marko Pečina i Stella Fatović-Ferenčić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Brkić Midžić, Silvija i Stella Fatović-Ferenčić. 2017. »Zbirka narodne medicine: izložba Muzejski vremeplov«. *Liječničke novine*, 159 (5): 94–97.
- Brozović, Leander. 1938. »Cigani nadriveterinari«. *Liječnički vjesnik*, 60 (9): 568–570.
- Culek, Ante. 1906. »Nadriliječništvo«. *Liječnički vjesnik*, 28 (2): 52–54.
- Culek, Ante. 1914. »Kako se narod liječi i kako živi«. *Liječnički vjesnik*. 36 (2): 67–68.
- Čačković, Miroslav. 1918. »Kubitalna aneurizma«. *Liječnički vjesnik*, 40 (10): 318–319.
- Čepulić, Vladimir. 1942. »Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj«. *Liječnički vjesnik*, 64 (6): 204–207.
- Čepulić, Vladimir. 1944. »Otvorenje Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj u spomen 70-godišnjice osnutka Zbora liječnika«. *Liječnički vjesnik*, 66 (2): 43–47.
- Dürriegl, Marija-Ana i Stella Fatović-Ferenčić. 2009. »Hrvatske ljekaruše između medicine, vjere i književnosti«. U: *Karlobaške ljekaruše* (Rasprave i građa za povijest znanosti, knjiga 9), 141–148, ur. Marko Pečina i Stella Fatović-Ferenčić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2002. »Liječnički vjesnik u povijesti medicine i povijest medicine u Liječničkom vjesniku: u povodu 125. obljetnice izlaženja Liječničkog vjesnika«. *Liječnički vjesnik*, 124 (5): 165–169.

- Fatović-Ferenčić, Stella. 2008. »Society as an Organism: Metaphor as Departure Point of Andrija Štampar's Health Ideology«. *Croatian Medical Journal*, 49: 709–719.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Husref Tahirović. 2015. »Osnivanje Muzeja za Povijest zdravstva u Hrvatskoj 1944. godine i uloga njegova prvog kustosa Stanka Sielskog«. *Liječnički vjesnik*, 137 (11/12): 377–386.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2017a. »Podrijetlo Zbirke narodne medicine Hrvatskoga muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti«. U: *Narodna medicina – izvori i istraživanja* (Rasprave i građa za povijest znanosti; knj. 17. Razred za medicinske znanosti; sv. 10), 225–239, ur. Marko Pečina i Stella Fatović-Ferenčić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2017b. »Sjećanje na prvi muzej medicine«. *Zagreb moj grad*, 11 (63): 88–92.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2017c. »Zbirka narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije – dio naslijeđa prvoga hrvatskog muzeja medicine«. U: *Muzejski vremeplov* (deplijan izložbe). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Fatović-Ferenčić, Stella. 2022. *Liječnički vjesnik – medicinska komunikacija i memorija struke*. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Martin Kuhar. 2025. »Obilježja fotografija objavljenih uz medicinske članke na stranicama *Liječničkog vjesnika* u razdoblju 1877. – 1950.«. *Liječnički vjesnik*, 147 (1): 78–86.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Vjekoslav Jerolimov. 2026. »Suradnja Andrije Štampara i Mirka Dražena Grmeka na uspostavljanju povijesti znanosti u Hrvatskoj«. *Studia lexicographica*, 20 (38): 119–134.
- Glesinger, Lavoslav. 1978. »Prof. dr Lujo Thaller i počeci nastave povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu«. *Liječnički vjesnik*, 100 (9): 571–573.
- Jelić, Roman. 1957. »Pučka medicina u zadarskoj okolici«. *Liječnički vjesnik*, 79 (9/10): 628–646.
- Jerolimov, Vjekoslav i Stella Fatović-Ferenčić. 2025. »Development of the Institute for the History and Philosophy of Science during 65 years since its foundation in 1960.«. *RAD HAZU Medical Sciences*, 70–71 (567): 144–153.
- Kohout, Bogomil. 1912. »O nadriliječništvu«. *Liječnički vjesnik*, 34 (6): 307–312.
- Kolibaš, Mijo. 1932. »Prilog biljevnim otrovanjima kod čovjeka, obzirom na posljednje slučajeve otrovanja gljivama, koji su liječeni u virovitičkoj bolnici«. *Liječnički vjesnik*, 54 (6): 341–343.
- Kramarić, Erna. 1943. »Smješna i grješna narodna liječenja u okolici Ludbrega«. *Liječnički vjesnik*, 65 (7): 204–205.
- Križ, Lujo. 1913. »Veneasectio kod eklampsia puerperalis«. *Liječnički vjesnik*, 35 (10): 474–477.
- Krznarić, Željko i Stella Fatović-Ferenčić. 2025. *Poruke iz prošlosti: govori predsjednika Liječničkog zbora* (monografija posvećena 150. obljetnici Hrvatskoga liječničkog zbora). Zagreb: Hrvatski liječnički zbor.
- Kujundžić, Nikola (prir.). 2014. *Velika sinjska ljekaruša: obrada, transliteracija i faksimil*. Zagreb: Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za medicinske znanosti – Odsjek za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti; Sinj: Ogranak Matice hrvatske Sinj.
- Lederer, Armin Lavoslav. 1904. »O tajnim i univerzalnim sredstvima«. *Liječnički vjesnik*, 26 (9): 290–291.
- Lederer, Eduard. 1903. »Liječenje bledobolje odpustom krvi«. *Liječnički vjesnik*, 25 (8): 272–275.
- Ljolić Bilić, Vanja. 2017. »Otvorenje izložbe Muzejski vremeplov: Zbirka narodne medicine kao okosnica izložbenog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine«. *Farmaceutski glasnik*, 73 (10): 739–743.
- Medved, Josip. 1904. »Stariji hrvatski popularni liječnički naputci«. *Liječnički vjesnik*, 26 (8): 264–270.

- Mirković, Sava. 1901. »Kako prost narod u Fruškoj Gori lieči rane nastale ujedom otrovnih zmija«. *Liječnički vjesnik*, 23 (7): 246–248.
- Pećina, Marko i Stella Fatović-Ferenčić (ur.). 2010. *Knjige od likarije: faksimil i obrada dviju ljekaruša pisanih hrvatskom ćirilicom* (Rasprave i građa za povijest znanosti, knj. 10, Razred za medicinske znanosti, sv. 6). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- »Predavanje o tradicionalnim biljnim lijekovima uz izložbu Zbirke narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU«. U: *Dani europske baštine 2017.* (programska brošura), ur. Davor Trupković. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2017.
- Štampar, Andrija. 1919–20. »O socijalnoj terapiji«. *Glasnik Ministarstva narodnog zdravlja*, 7: 261–271.
- Štampar, Andrija. 1939. »Opažanja jednog radnika na unapredjenju zdravlja na selu«. *Liječnički vjesnik*, 61 (1): 1–5.
- Štampar, Andrija. 1946. *Liječnik, njegova prošlost i budućnost*. Zagreb: Ministarstvo narodnog zdravlja Narodne vlade Hrvatske.
- Štampar, Andrija. 1966. »Socijalna medicina«. U: *U borbi za narodno zdravlje*, 51–54, ur. Mirko Dražen Grmek. Zagreb: Medicinski fakultet.
- Šušnić-Fliker, Zdenka. 1992. »Ljekaruše kao izvor za proučavanje etnofarmacije u Hrvatskoj – dosadašnji rezultati i suvremene mogućnosti istraživanja«. U: *Rasprave i građa za povijest znanosti*, knjiga 7, 305–313, ur. Ivo Padovan i Biserka Belicza. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Thaller, Lujo. 1931. »Zadaća historije medicine našeg narodnoga teritorija«. *Liječnički vjesnik*, 53 (4): 446–451.
- Thaller, Lujo. 1938. »O fundamentalnoj razlici mistične i psihičke metode liječenja«. *Liječnički vjesnik*, 60 (9): 586–587.
- Thaller, Lujo. 1941. »Nežit«. *Liječnički vjesnik*, 63 (4): 244–245.
- Trauner, Leo. 1940. »Klinička studija o barbirenju«. *Liječnički vjesnik*, 62 (11) 600–603.
- Uredništvo. 1885. »Običaji pri porođaju u Bošnjakinja u okolici Bihačkoj«. *Liječnički vjesnik*, 7 (6): 84–86.
- Valjavec, Julije. 1919. »Nadrilečenje po zubotehničarima«. *Liječnički vjesnik*, 41 (6): 301–306.
- Vrus, Klement. 1940. »Liječenje puštanjem krvi (barbirenje)«. *Liječnički vjesnik*, 62 (11): 603–606.

ARHIVSKI IZVORI

Odsjek za povijest medicinskih znanosti HAZU, Fond: Arhiva Zbora liječnika / Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj, Korespondencija Sielski – Čepulić 1942./43.

MREŽNI IZVORI

- Dugački, Vladimir, »Grmek, Mirko Dražen«, *Hrvatski biografski leksikon* (1983–2025), mrežno izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/grmek-mirko-drazen> (pristupljeno 12. I. 2026).
- Grmek, Mirko Dražen i Stanko Sielski, »Bolest s gledišta narodne medicine«, u: »Bolest«, *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965, str. 150–151. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol2/med-132-188.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025).
- Grmek, Mirko Dražen, »Medicina, narodna«, u: *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol6/med-576-582.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025).

Grmek, Mirko Dražen, »Nadriliječništvo«, u: *Medicinska enciklopedija*, I. izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1957–1965. <https://me.lzmk.hr/web/viewer.html?file=../stranice/vol7/med-l66-l67.pdf> (pristupljeno 5. XI. 2025).

Portal *eKultura*, Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, Zbirka narodne medicine, <https://ekultura.hr/item-sets/2248820/>

THE FOLK MEDICINE COLLECTION: A LEGACY OF ŠTAMPAR'S ERA

Silvija Brkić Midžić

The Croatian Museum of Medicine and Pharmacy, CASA, Zagreb
hmmf@hazu.hr

Stella Fatović-Ferenčić

The Institute for the History and Philosophy of Science, CASA, Zagreb
stella@hazu.hr

ABSTRACT: A more systematic study of folk medicine in medical circles originated among those physicians who developed an interest in the history of medicine. The first efforts in this regard are attributed to Lujo Thaller, a pioneer of the history of medicine as an academic and research discipline. He was the president of the Croatian Medical Association's Section for the History of Medicine, founded at his instigation in 1936, which brought together his followers and like-minded people. The activities within the Historical Medicine Section also encouraged other physicians to research Croatian medical heritage, including folk medicine, as evidenced by articles published in the *Liječnički vjesnik*. In 1937, During Vladimir Čepulić's term as president of the Association, the Croatian Medical Centre was built at 9 Šubićeva Street, and the Association also moved in there. Two of the Centre's rooms were destined to house the first Museum of the History of Medicine, opened to the public in 1944. The museum concept was shaped by Štampar's contemporaries and like-minded doctors Vladimir Čepulić and Stanko Sielski. The permanent exhibition of the Museum also contained a notable collection of folk medicine. This paper will examine the logistics of its acquisition within the context of Štampar's ideology, whose most important determinant was health education and the fight against backwardness and ignorance.

The historical and ideological context, as well as the further fate and potential of this collection, will be illustrated through examples of the activities of the Division of the History of Medical Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts under the leadership of Mirko Dražen Grmek, and recent projects implemented after the establishment of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy, including the exhibition *Museum Time Machine: The Collection of Folk Medicine as the Core of the Exhibition Display of the First Croatian Museum of Medicine* and the catalogue of the collection of folk medicine published in the book *Folk Medicine: Sources and Research*.

Keywords: folk medicine; Folk Medicine Collection; Museum of the History of Health; Croatian Museum of Medicine and Pharmacy (CASA); Andrija Štampar; Vladimir Čepulić; Stanko Sielski; Lujo Thaller

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.